IL-POEŻIJA TA' NINU CREMONA[1]

Is-sena l-oħra s-sur Nîn Cremona ġabar il-poeżijiet tiegħu, li kienu mxerrdin l'hawn u l'hinn fil-ġurnali, fi ktieb imdaqqas, stampat ċar ħafna, karta mill-aħjar, u sabiħ sa mill-qoxra li fiha ġġib ix-xbieha tal-Poeżija tielgħa minn Malta xxerred il-għanjiet tagħha qishom weraq mar-riħ.

Is-Sur Nîn Cremona, tradutur tal-Malti fl-istamperija tal-Gvern, hu magħruf fostna aktarx bħala studjus tal-filoloġija maltija, milli kittieb tal-poeżija, madankollu mill-għanjiet li kiteb, għalkemm huma ftit, dlonk nintebħu li fil-poeżija, f'dak li hu tiswir tal-ħsieb imfisser b' armonija ta' sbuħija, hu ma jibqax lura. Għedt li kiteb ftit poeżijiet; u tassew, għax din il-ġabra, li tirrapresenta l-għanja tar-ruħ tiegħu minn l-aħħar xahar tas-sena 1912, sa Marzu tas-sena 1932, ma tħaddanx iżjed minn 29 poeżija. Xi kawża jrid ikun hemm. Forsi N. Cremona naqsitu l-ħeġġa ta' l-ispirazzjoni, jew sfalu fix-xejn it-tifwir tal-ħsieb marbut mat-tqanqil tal-qalb? Għalkemm l-ispirazzjoni (xgħil-il-għana tiegħu), mhix minn l-akbar fil-qawwa, imma naħseb li mhux din hi l-kawża ewlenija. Ta' dan jatina tifsira l-istess awtur fid-daħla tal-ktieb, fejn hu jgħid erba' kelmiet sbieħ tassew, biċċa proża mexxejja, għanja u safja daqs id-deheb bla taħlit lill-"Ħbieb Il-Għannejja Maltin." "Dawn il-għanjiet," igħid l-awtur huma mifrudin għal biċċa żmien sewwa minn tħawtil ieħor li għalkemm kellu x'jaqsam mal-lsien malti—ma' ġmielu u ma' sengħetu—kienet biċċa xogħol li rażżnitli l-ħeġġa tal-ħsieb u xejħitli qalbi qabel il-waqt. Iżda għalkemm dan l-aħħar irsaqt iktar lejn ħaġa milli lejn oħra, qatt ma stajt ninsa dak li Vassalli stess kien stqarr 'illi l-Poeżija hija dik li tgħin mhux ftit għat-tagħlim u tirqim tal-lsien malti,' u għalhekk, koroh jew sbieħ, qawwija jew midbiela, huma kif inhuma, deherli li wasal iż-żmien li niġborhom, mhux biex ħaddieħor inissel minnhom, iżda biex jibqgħu bħala waħda mit-tifkiriet ċkejkna ta' dak il-weraq li bihom il-lum qiegħed jindafar ġmielu il-klil tal-għana malti fost dawk li jgħożżu lsienhom". Rajna mela x'kienet il-kawża li l-poeta tagħna rnexxielu f'daqshekk żmien jikteb daqshekk ftit, u x'kien il-ħsieb tiegħu li ġabarhom fi ktieb, bħala tifkira tal-ħidma tiegħu letterarja għall-ġieħ ta' lsienu: ħsieb li jistħoqqlu elf tifħir u li jmissu jħajjar jagħmlu bħalu xi kittieba Maltin l-aktar magħrufa, li ma nafx mita se'r jiġbru xogħolhom fi ktieb, biex il-letteratura maltija tistagħna iżjed. Fost dawn il-kittieba għandi f'rasi lill-Dun Karm u lill-Professur Sir T. Zammit, li fil-kitba tiegħu jġib

---

(1) Weraq Mar-Riħ: Għanjiet, stampat fl-*Empire Press*, u jinsab għall-bejgħ għand F. Sciortino, Sda. Mercanti—Il-Belt. 9 soldi

l-ewwel ittri ta' ismu (T.Z.) biss. Għax sew il-wieħed kemm l-ieħor taw xogħlijiet letterarji, f'żewġ xejriet diversi, li bihom jista' jiftaħar l-ilsien malti. Dnub ikun jekk iħallu xogħolhom imxerred; u huma aktar minni jifhmu xi rrid ingħid. 'Ma nerġgħu għalfejn konna. Jekk N. Cremona għandux raġun jew le jaħsibha bħal Vassalli fuq li l-poeżija tgħin it-tagħlim wit-tirqim ta' lsienna, ma hemmx għalfejn nitħaddet, għax ma nafx min ma jaqbelx. Dak li nixtieq nuri hu jekk il-għanjiet tiegħu humiex tabilħaqq koroh inkella sbieħ; jekk humiex għanjiet tajbin għal fuq il-kitarra biss, inkella għanjiet li fihom ħadmet l-îd tas-sengħa wil-qalb tal-poeta f'armonija ta' tiżwiq. Għalhekk, fi ftit kliem, ser nagħmel daqxejn ta' xogħol żgħir ta' tgħarbil dwar il-poeżijiet tiegħu, xogħol li bħalu għamiltu darb'oħra mal-poeżijiet tal-Kavalier G. Muscat Azzoppardi u ta' Dun Karm. Xogħlijiet bħal dawn, mingħalija, ma jistgħux ikunu mitlufa għax (imqar mita ma nkunux eżatti fil-fehmiet li xmindaqqiet infisser dwar is-siwi jew nuqqas tagħhom) hekk jew hekk huma jdarru l-qalb taħtar is-sabiħ, tifred it-tajjeb mill-ħażin billi tnaqqi l-qamħa mill-karfa li tista' tkun q'ed taħbiha. F'dik li hi arti letterarja l-kritka għandha tikxef is-sbuħija taħt kull għamla, sakemm din is-sbuħija mdawla mill-qalb, min-nar ġewwieni ta' kittieb li jaf jiżen is-siwi tal-kelma mqegħda tajjeb, wis-seħer tal-ħsieb sħiħ u qawwi, li fir-refgħat tiegħu bosta drabi jixbaħ lill-għasafar għanneija mitlufa ma' triqat is-sema.

Kif Ninu Cremona beda jikteb bil-Malti għal-ewwel darba, nafu minnu stess bil-miktub.

Mqabbad mal-Gvern bħala spettur sanitarju, fl-elf disagħ mija u tnax xħin kien q'ed għal xogħlu fir-raħal qadim ta' Ħal-Tarxien, iltaqa' max-xwejjaħ poeta u rumanzier malti G. Muscat-Azzopardi. Dana mbilli kien għaddej f'karrozzin, waqqaf apposta biex iħajjar lil N. Cremona jiktiblu xi ħaġa għall-"Ħabib", ġurnal bil-malti li dan Muscat-Azzopardi kien il-mexxej tiegħu. Cremona, li xejn ma kien joħlomha din li għandu jikteb bil-malti, fisser lix-xwejjaħ rumanzier kif hu mhux la kemm kien ser jikteb bil-malti, mbilli kien għadu sajjem għal-kollox mir-regoli ta' l-ortografija maltija:. Muscat-Azzopardi, imma, għamillu l-qalb u, biex iħajru iżjed, qallu li Monsinjur Dun Karm Psaila u l-professur Anastasi Cuschieri, li kienu fl-istess ilma tiegħu, diġa kienu bdew jiktbu xi ħaġa bil-malti b'ortografija xierqa. U minn hawn twieldet l-ewwel għanja ta' Ninu Cremona *Wara l-Bjut*, li, għalkemm il-ħsieb tagħha, sew bħal dik ta' urajha *"Dell-il-Warrani*, hu aktarx imdaħħan u mċajpar, ma' dan kollu, min jagħraf jifliha bis-sabar, għandu jsib fiha ħafna kwadri sbieħ tassew; għandu jsib lwien ta' fantasija għammiela, imxierka mal-lanja raqqada ta' kliem

l-imrar. Għidt li *Wara l-Bjut* hi l-ewwel poeżija ta' N. Cremona, stajt għidt li hi t-tieni waħda, għax' qabilha kien ħażżeż tqabbila b'isem li ma jispiċċa qatt, u miżgħuda b'tifħir impaħpaħ li jġagħlek tkemmex xuftejk. It-tqabbila hi mgħammda hekk: ***Tifħir lil wieħed tifel li kien jagħmilha ta' mara fuq il-palk f'teatrin tas-Sliema fis-sajf tal-1907.*** Imma mbilli, sew għal dak li hu xgħil-il-ħsieb (ispirazzjoni) kemm għal-dak li hu ħeġġa tal-Malti din it-taqbila nieqsa ħafna Ninu Cremona għamel sewwa ħallieha barra mill-ġabra. Kien għaqli biż-żejjed jagħraf il-ħażin tiegħu; ħaġa li mhix ħafifa daqs kemm tidher, imbilli dak li hu xogħolna, ikrah jew sabiħ, mhux la kemm tatina qalbna nicħduh għal kollox. Bħalu jiena lil din it-tqabbila maħsusa inħalliha minn barra, biex nibda t-tgħarbila bl ewwel poeżija li hu kiteb bi ħjiel ta' sengħa: *Wara l-Bjut*. Nibda biex ingħid li *Wara l-Bjut* hu l-isem ta' waħda mill-eqdem ħâriet ta' Ħal-Tarxien, u l-kelma "Bjut", hawnhekk, tfisser "djar" mill-Għarbi *al-bajt "id-dar"*. Għalhekk "Wara l-Bjut" għandha tiftiehem "Wara d-djar". Għidt moqbejl x'inhu, fuq fuq is-siwi win-nuqqasijiet ta' din il-għanja. Għidt li hi ħjielija kemm tista' tkun din il-poeżija. Issa nżid ingħid li f'din il-poeżija N. Cremona fassal il-għanja tal-imrar imqajma minn kwadri u xeni diversi, li l-Għannej jara ma' dwaru fil-ħâra ta' Ħal-Tarxien. Dan hu ħsiebu l-ewlieni: fuq kull ħidma tal-bniedem jaħkem il-Għawġ, l-Imrar wil-Mewt: it-Tama għandha ħajja qasira. Tisimgħu l-għajjat tan-nagħaġ jitħallat mad-daqqiet tan-newl u mat-tħeżżiż tad-deffuna; waqt li xi xwejħa, bejn ħajja u mejta, iżżid timla bid-dieqa din il-lehġa tal-mewt rapsodija mfarka mill-uġigħ tal-ħajja. U minn din ix-xena ta' ksir il-qalb il-poeta jiġbed ħafna riflessjonijiet fuq il-bniedem...hu iqis ruħu li hu l-għannej, lehġieni, ta' Wara l-Bjut, li waħdieni jitbekka għal imħabba mitlufa. Il-għanja tiegħu tilbes laħamha u demmha minn l-ewwel biki li darba sema' fin-nieqa ta' tarbija, u b'dan l-ewwel kwadru tal-Ħajja jibda għanjietu :

Jien smajtha fin-nieqa ta' waħda tarbija,
għożżejtha bħal għanja dik l-ewwel tislima,
mill-qalb kienet ħarġet, fuq l-għajn kienet dehret
bid-demgħa tal-biki dik l-ewwel tislima

U l-Għannej ta' wara l-bjut (personifikazzjoni ta' l-istess poeta) iżid igħidilna kif ħajtu kienet minn dejjem imtertqa bin-niket qalb il-kotra ġiefja ta' nies bla qalb:

Għaddejt minn ġol-kotra tan-nies ta' did-dinja,
ħassejt dik id-dieqa ta' qalb ġo mnifsejja,
xeħtuni f'saqajhom: qaluli: mur bati.
Ħarist lejja n-nifsi bil-qtigħ ta' mnifsejja

Il-mewt u xejn ħlief il-Mewt, skond il-poeta tagħna, ma jista' iserraħ il-għajja tal-bniedem :

"Ja qabar, ja nieqa, ja ktieb ta' dil-Ħajja
int biss isserraħna—Miktub iġġib inti:
"Fil-Ħaqq ta' kruhiti kull xewqa ġiet torqod
għal dejjem f'dis-sodda. Miktub iġġib inti"

(Jissokta) ĠUŻÊ AQUILINA